

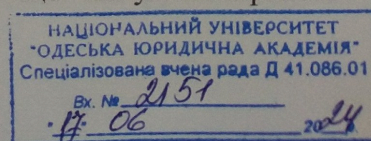
До спеціалізованої вченої ради Д. 41.086.01
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ВІДГУК ОПОНЕНТА

доктора юридичних наук, професора Бабіна Бориса Володимировича
на дисертацію Кузнецова Сергія Сергійовича «Адміністративно-
правове забезпечення формування та реалізації морської доктрини
України», подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних
наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Ступінь актуальності обраної теми дисертаційного дослідження
визначається роллю та значенням морського складника у системі державної
політики, його безпекового, економічного, соціального, екологічного та
інших вимірів. Для сучасної України, яка постала перед беспрецедентними
викликами та загрозами через широкомасштабне російське вторгнення,
стикнулася з порушеннями стабільності зовнішньоекономічної діяльності,
обмеженням та фактичним блокуванням водного транспортного сполучення,
пошук ефективних механізмів оновлення публічного адміністрування
морської діяльності є провідним. Ситуативні зміни законодавства та
практики його застосування, а також затвердження і оновлення програмних
документів довгострокового планування галузі без формування їх наукового
базису є лише окремими кроками зі створення комплексної морської
доктрини України, що має спиратися і враховувати як вітчизняний, так й
зарубіжний досвід і особливості функціонування держави як держави
прапору, держави порту та прибережної держави, враховувати участь країни
в інтеграційних утвореннях глобального та регіонального рівня, базуватися
на міжнародних стандартах і визначати напрями поточного та подальшого
розвитку морської держави як у звичайних умовах, так й в умовах дії
особливих правових режимів.

Наукові розробки, якими формується теоретичний базис сучасної
морської доктрини України, здебільшого присвячуються дослідженню
найбільш відомих аспектів морської діяльності, що набули широкого

суспільного резонансу. У таких розробках також пропонуються можливості вирішення поточних управлінських проблем галузі та надається цінний емпіричний і прикладний матеріал для формування морської доктрини. При цьому системних загальнотеоретичних напрацювань у цій сфері бракує. Крім того, події останніх років, незаконна окупація Кримського півострова та морських просторів навколо нього, інших суходольних територій та акваторій, побудова мосту над Керченською протокою, відкриті терористичні збройні атаки РФ на портову та іншу транспортну і промислову інфраструктуру України, пошук нових міжнародних, регіональних та внутрішньодержавних інструментів для забезпечення роботи ланцюгів постачання аграрної та іншої експортованої Україною продукції значно актуалізували необхідність формування наукового підґрунтя для розробки нових правових норм та ефективних управлінських практик. На заповнення цієї прогалини через створення на основі досягнень адміністративно-правової науки, норм адміністративного права, міжнародних та регіональних стандартів публічного адміністрування морської діяльності науково обґрунтованої концепції адміністративно-правового забезпечення та реалізації морської доктрини України, а також формулювання висновків та пропозицій щодо удосконалення національної системи управління морською діяльністю у мирний час та в умовах дії правового режиму воєнного стану з метою відновлення та захисту національних інтересів і суверенних прав України у морських просторах спрямовано дисертацію С.С. Кузнецова. Проведене дисертантом наукове дослідження є актуальним та своєчасним, у ньому враховано сучасні тенденції та особливості публічного адміністрування морської діяльності у постапандемічний період та в умовах широкомасштабної збройної агресії стосовно України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень дисертації, її висновків та рекомендацій. Розроблені дисертантом висновки, пропозиції та рекомендації мають необхідний рівень наукової та нормативно-правової аргументації. Структура дисертації є логічною, що надало автору можливість

здійснити поглиблене, виважене та якісне висвітлення усіх найбільш значущих аспектів досліджуваної сфери, сформулювати цінні та актуальні для сучасної правничої науки висновки і, як наслідок, досягти поставленої мети дослідження та вирішити обумовлені нею наукові задачі. Дисертація складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, одинадцяти підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Відповідно до класичних підходів до побудови дисертаційних досліджень, роботу дисертантом було розпочато з комплексного розгляду теоретико-методологічних основ концепції адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації морської доктрини України, яким був закладений необхідний теоретичний базис дисертації. Її сутність поступово розкрито у наступних – другому, третьому та четвертому – розділах роботи через означення особливостей публічного адміністрування морської діяльності та ролі регіоналізму для формування комплексної морської доктрини України з виробленням цінних пропозицій та критичним аналізом поточного законодавства і практики управління морської галузю.

Теоретико-методологічний інструментарій роботи, зважаючи на комплексність розробленої в її межах проблематики, охоплює наукові праці у сфері загальнотеоретичної юриспруденції і низки галузевих правових наук, а також загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання (системного аналізу, діалектичний, логіко-семантичний, історико-правовий, аналізу і синтезу, формально-юридичний, структурно-функціональний, порівняльний, логіко-юридичний, методи моделювання, узагальнення, аналогії та концептуального проєктування і прогнозування), комбіноване та системне застосування яких дозволило забезпечити високий ступінь обґрунтованості, достовірності та новизни результатів проведеного С.С. Кузнецовим дослідження. Органічним та доречним доповненням наукового базису роботи є нормативний матеріал міжнародного, зарубіжного та внутрішньодержавного характеру, а також практика публічного адміністрування морської діяльності в Україні в умовах дії режиму воєнного

стану, що дозволило належним чином обґрунтувати авторські висновки та рекомендації, запропонувати ряд змін до українського законодавства.

Слід підтримати продовження та розвиток на сторінках роботи наукових підходів до змісту категорії «публічне адміністрування» як актуальної та часто досліджуваної у сучасній українській правовій доктрині. Підтримання т.зв. «широкого» підходу до неї як системи різнорівневих імперативних впливів на групи суспільних відносин, які дістали на теперішній час значної глобальної і регіональної уніфікації, та аргументація, з посиланням на діюче українське законодавство та міжнародні угоди, застосування у їх нормах саме такого, «широкого», підходу, дозволило автору обґрунтувати власну позицію щодо системи, форм та методів публічного адміністрування морської та інших пов'язаних з нею видів діяльності (портової, морегосподарської, діяльності у приморських регіонах, у регіональному співробітництві тощо). Також характерним для дисертаційного дослідження С.С. Кузнецова є її базування на нормах Конвенції ООН з морського права 1982 року, яка у встановленому порядку стала частиною національного законодавства України та обґрунтування саме на підставі її стандартів значної кількості авторських поглядів та запропонованих висновків.

Заслуговує на увагу також і те, що наукові розробки дисертанта підтримано суб'єктами правозастосування, про що свідчать додані до роботи акти впровадження її результатів [Адміністрації Державної прикордонної служби України (лист № 21/28885/23-Вих від 19.06.2023) та Державного підприємства «Адміністрація морських портів України» (лист № 1951/10-02-04/Вих від 21.06.2023)], також дослідження обговорено на засіданні Південного регіонального центру Нацакадемії правових наук України.

Найбільш суттєві результати дослідження, теоретичні узагальнення та авторські пропозиції щодо адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації морської доктрини України належним чином сформульовано та наведено у висновках до дисертаційної роботи.

Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях. За матеріалами дисертації опубліковано 39 наукових публікацій (із них 1 у співавторстві), 20 з яких розміщено у наукових фахових виданнях, що входять до затвердженого переліку, 6 (1 у співавторстві) – у наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science та/або Scopus і 13 доповідях на наукових і науково-практичних конференціях, в яких дістали додаткового висвітлення висновки проведеного дослідження. Ступінь особистого внеску у статті, опубліковані у співавторстві відображена у вступі до дисертації належним чином. Отже основні положення роботи та отримані результати дисертаційного дослідження належним чином оприлюднено та апробовано, наукові здобутки отримали необхідного відображення у достатній кількості наукових публікацій дисертанта і відповідно до встановлених у діючому законодавстві вимог.

Ознайомлення з науковою працею Сергія Сергійовича Кузнецова та опублікованими за результатами проведеного дослідження статтями і тезами виступів на наукових та науково-практичних заходах дає змогу дійти до **висновку про відсутність у них ознак академічної доброчесності, зокрема про відсутність запозичень без відповідного посилання, привласнення авторства, фальсифікації, фабрикації тощо**, а також про самостійність і оригінальність проведеного наукового дослідження і сформульованих за його результатами висновків і рекомендацій.

Достовірність, наукова новизна та значення здобутих результатів обумовлені досягненням визначеної у дисертації мети та успішним вирішенням поставлених наукових завдань.

Дисертаційне дослідження С.С. Кузнецова характеризується необхідним рівнем наукової новизни та відповідності сучасним потребам правової науки, зокрема, проблематиці адміністративного права у напрямку пошуку та обґрунтування нових підходів до формування ефективного національного механізму реалізації міжнародних стандартів та кращих практик публічного адміністрування морської діяльності, створення

комплексної морської доктрини України та концепції адміністративно-правового її формування та реалізації з метою відновлення, захисту та ефективного здійснення прав України у морських просторах в умовах триваючого воєнного конфлікту та під час повоєнного відновлення країни, якою об'єднано найбільш значущі компоненти: публічне адміністрування морської діяльності країни у класичних статусах як держави прапору, держави порту та прибережної держави, а також особливості її ролі та участі в інтеграційних утвореннях як одного з провідних факторів впливу на економічну, політичну, соціальну та безпекову ситуацію в Азово-Чорноморському регіоні.

У розділі I «Формування морської доктрини сучасної держави» елементами наукової новизни характеризуються підходи дисертанта до створення теоретичного базису розробленої ним концепції адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації морської доктрини України. Ґрунтуючись на розробках сфери загальнотеоретичної юриспруденції та низки галузей українського права, автор аргументує власний погляд на процес створення, структуру, особливості правових засад та проблеми вироблення цілісної морської доктрини України, а також визначає провідну роль адміністративно-правового компонента у цих процесах. Поряд з цим відзначається провідне значення морських доктрин як нормативних документів та як наукового підґрунтя для системи публічного адміністрування морської діяльності в країні (с. 18–36 дисертації).

Докладно дослідивши процес формування Морської доктрини України на період до 2035 року, автором дійдено до висновку про окремі вади процесу доктринотворення, відсутність уваги укладачів документа до наукових розробок у сфері організаційно-правового забезпечення розвитку морської галузі, гальмування процесів її оновлення та відсутність плану заходів з впровадження розроблених і затверджених напрямків розбудови морської діяльності. А здійснена характеристика редакцій цього програмного документа дозволила переконатися у її значно поліпшеній у 2018 році

структурі та охопленні більшого кола питань разом з переорієнтацією на європейський та північно-атлантичний напрям співробітництва у морській сфері порівняно з редакцією 2009 року (с. 37–66 дисертації).

Необхідно підтримати дисертанта у тому, що зважаючи на особливості морської політики держав та фактори, що впливають на її формування та зміну, цей напрям зовнішньої та внутрішньої державної політики слід вважати одним з особливо важливих, а також розглядати його як складне суспільне явище, що формується упродовж століть і на яке чинить вплив система як антропогенних, так й природних факторів. Також автор обґрунтовано зазначає, що напрями морської політики держави відображаються у відповідних програмних документах довгострокового планування розвитку морської діяльності (с. 67–69 дисертації).

У підрозділі 1.3 роботи докладній характеристиці було піддано понятійно-категоріальний апарат Морської доктрини України на період до 2035 року, наведено авторські позиції щодо їх коректності та тлумачення. Зокрема, з посиланням на наукові та нормативні джерела доведено необхідність зміни закріпленого у зазначеному програмному документі визначення та складників категорії «морська діяльність» (с. 70–77 дисертації), проаналізовано класичну для галузевого законодавства та доктринальних розробок категорію «торговельне мореплавство» (с. 69–70 дисертації), а також аргументовано наявність особливих «морських правовідносин» – суспільних відносин, що стосуються (виникають із) морської діяльності та отримали необхідного регулювання нормами галузевого законодавства (с. 82, 84–86 дисертації). Також у межах підрозділу 1.3 охарактеризовано і розроблено авторські визначення категорій «держава-учасниця» під кутом зору приєднання до Конвенції ООН з морського права 1982 р. як основного сучасного міжнародного регулятора режиму морських просторів та їх публічного адміністрування, «держава прапора», «прибережна держава» та «морська держава». Вартим на особливу увагу є аргументований підхід автора до визначення категорії «морська

держава», яка, не отримавши жодних нормативних визначень досить часто використовується у науковій та експертній літературі, а також у нормативних актах, зокрема Морській доктрині України на період до 2035 року та постанові Кабінету Міністрів України від 7 жовтня 2009 р. № 1307, якою вона була затверджена. Так, морською державою запропоновано вважати будь-яку державу, яка великою мірою заінтересована у безпеці морської діяльності, а саме стосовно безпеки суден, людей і майна на суднах та морського середовища, зокрема тому, що її громадяни беруть участь у забезпеченні, здійсненні та споживанні морських послуг, із дотриманням Конвенції ООН з морського права 1982 р. та інших норм міжнародного права (с. 100–102 дисертації).

Розділ 2 роботи присвячено розробці питань публічного адміністрування морської діяльності України як держави прапора та формулюванню пропозицій щодо його оновлення. Слушною, логічною і такою, що відповідає світовій практиці реєстрації суден є наведена автором аргументація необхідності прийняття Закону України «Про міжнародний реєстр суден» та акцентування уваги на важливості виконання при цьому зобов'язань держави прапора, передбачених ст. 94 Конвенції ООН з морського права 1982 р., що спрямовані на забезпечення безпеки мореплавства (с. 111–117 дисертації).

Обґрунтованою є позиція автора, що поряд із виконанням зобов'язань держави прапора, яка мають переважно адміністративно-процедурний характер та пов'язані з реєстраційними діями й контрольними повноваженнями, до їх кола належать також функції з протидії незаконним актам, що порушують публічний порядок на морі щодо протидії забрудненню морського середовища, поширенням наркотичних засобів, перевезення рабів та несанкціонованим мовленням із відкритого моря (с. 119–133 дисертації). Дисертантом охарактеризовано норми українського внутрішнього законодавства, якими регламентується виконання цих та інших зобов'язань держави прапора (с. 133–142, 149–152 дисертації), а також

аргументовано додання до їх переліку також зобов'язань з підготовки та дипломування морських кадрів (с. 153–156 дисертації) і протидії пандеміям (с. 157–160 дисертації).

У Розділі 3 дисертації продовжено опрацювання публічного адміністрування морської діяльності України з погляду реалізації її прав та виконання зобов'язань як держави порту та прибережної держави. Позитивно характеризує цей структурний елемент дисертації зосередження основної уваги дисертанта на напрямках публічного адміністрування відповідних відносин, які досі не ставали предметом доктринальних розробок учених у галузі адміністративного права, а також тих, що значно актуалізувалися в умовах широкомасштабного вторгнення рф. Доцільним та своєчасним є правовий аналіз Ініціативи щодо безпечного транспортування зерна та продуктів харчування з українських портів 2022 р. та супровідних документів, що сформували пакет домовленостей між Україною, ООН, Туреччиною та рф, а також внутрішнього регулювання, спрямованого на організацію виконання цієї угоди (с. 196–200 дисертації).

Ураховуючи практику нових інфраструктурних рішень, що були впроваджені під час блокади морських портів України у 2022 році, дисертантом розроблено ряд пропозицій щодо оновлення норм Морської доктрини України на період до 2035 року у напрямі синергії різних видів транспортного сполучення у приморських регіонах (с. 221–223 дисертації), які варто підтримати. Цінними для сучасного адміністративно-правового забезпечення діяльності у приморських регіонах є актуалізація на сторінках роботи концепції інтегрованого управління прибережними зонами (с. 225–230 дисертації) та оновлення правового регулювання розвитку воєнно-морської діяльності (с. 230–237 дисертації).

У Розділі 4 «Азово-Чорноморський регіоналізм у контексті морської доктрини України» означено найбільш актуальний на теперішній час аспект регіональної співпраці, визначено форми та методи публічного адміністрування відповідної діяльності, а також актуалізовано важливість

вироблення такого, що відповідає усталеній практиці, режиму морських просторів Азово-Чорноморської акваторії та, зокрема, Керченської протоки та Керч-Єнікальського каналу. Справляє позитивне враження проведений дисертантом аналіз класичних інститутів морського регіоналізму (с. 238–242, 251–252 дисертації), замкнених (напівзамкнених) і регіональних морів (с. 252–263, 312 дисертації), історичних вод (с. 307–311 дисертації), проток, що використовуються для міжнародного судноплавства (с. 313–319 дисертації) під кутом зору Азово-Чорноморської акваторії, а також продовження розвитку ідей про форми та методи публічного адміністрування в оновлюваній концепції особливої частини сучасного українського адміністративного права (с. 242–249 дисертації). Означення дисертантом етапів та особливостей розвитку Чорноморського регіоналізму (с. 265–267, 286–293 дисертації), докладний аналіз напрямків регіональної співпраці, визначених Морською доктриною України на період до 2035 року (с. 267–269, 274–275, 289–293 дисертації) та продовження розробки понятійно-категоріального апарату (с. 270–271, 286 дисертації) свідчить про спрямованість дисертаційного дослідження на здійснення деталізованого аналізу можливостей виходу з ситуації, що скалася у регіоні, та його спрямованість на зміну статусу «сірих» зон, що склалися на теперішній час у межах цієї акваторії.

У роботі порушено також інші теоретичні та практичні проблеми, які мають особливе значення для сучасної адміністративно-правової науки та практики. Ступінь обґрунтованості сформульованих у дисертації Сергія Сергійовича Кузнецова висновків, рекомендацій і наукових положень є достатнім, пропозиції розроблено на належному науково-теоретичному рівні з визначенням можливостей їх застосування у практичній управлінській діяльності державних органів.

Дискусійні положення та зауваження стосовно змісту дисертації. Відзначаючи наукову та практичну цінність проведеного С.С. Кузнецовим наукового дослідження, позитивно його оцінюючи та підтримуючи

розроблені у ньому положення, висновки і рекомендації, слід зауважити, що окремі з них все ж мають дискусійний характер, потребують більш глибокого наукового дослідження, або обґрунтування. До них належать такі:

1) у роботі неодноразово зазначається про морську політику держав, її визначальний характер для тих з них, що мають морське та океанське узбережжя, проте при характеристиці такої політики (у підрозділі 1.3) не здійснюється бажана для цього дисертаційного дослідження розробка періодизації її розвитку на прикладі, зокрема, України, що надало б необхідного уявлення про зміни у її нормативному регулюванні та організаційному забезпеченні, факторах зміни та оновлення. Також не аналізується необхідність прийняття Закону України «Про морську політику України», концепцію якого було схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 травня 2009 р. № 545-р;

2) при обґрунтуванні у підрозділі 2.2 дисертації додання до переліку зобов'язань держави прапору судна зобов'язання з протидії незаконному обігу наркотичних речовин у морських просторах, дисертантом не аналізуються норми, спрямовані на створення механізму співробітництва чи інших заходів з протидії цьому явищу у Женевських конвенціях 1958 р. чи в інших міжнародних угодах т.зв. «морського» спрямування. Також автором використовується поняття «психоактивні засоби», яке потребує додаткової конкретизації та означення, які саме речовини, сполуки тощо можуть бути до них віднесені, а також якими є згадані на с. 126 дисертації *«національні та регіональні системи спостереження на реагування на незаконні переміщення наркотичних та інших засобів морем»*;

3) у дисертаційній роботі автором порушене одне з найбільш актуальних питань сучасного публічного адміністрування морської діяльності – питання автономізації судноплавства та означено можливі напрями розвитку міжнародного співробітництва у цій сфері, проте, зважаючи на активну розробку безпілотних морських апаратів в Україні, формування у складі українських Військово-морських сил окремого бойового

підрозділу, оснащеного такими пристроями, та успішне їх використання у протидії агресії РФ, необхідним також є визначення позиції автора щодо перспектив та тенденцій публічного адміністрування автономного судноплавства Україною у якості і держави прапора, і держави порту, і прибережної держави, адже перегляду підлягатиме значний блок нормативних актів, а оновлення зазнають практично усі контрольні та сервісні механізми національної системи управління судноплавством;

4) на сторінках свого дослідження автор неодноразово використовує поняття «портова діяльність» без характеристики її змісту, що потребує уточнення його позиції щодо коректності виокремлених сфер, які наразі охоплюються цим поняттям та закріплені у ст. 2 Закону України від 17.05.2012 р. «Про морські порти України» (державне регулювання діяльності в морських портах, порядок будівництва, відкриття, розширення та закриття морських портів в Україні, порядок провадження на їх території господарської діяльності, у т.ч. надання послуг, правовий режим об'єктів портової інфраструктури);

5) зважаючи на вагому роль, яку відіграли порти Дунайського кластеру завдяки сполученню у своїй діяльності морського та річкового сегмента доставлень вантажів, додаткового та більш глибокого дослідження з метою доповнення морської доктрини України, на наше переконання, потребує питання сталого і комплексного розвитку внутрішнього водного (річкового) судноплавства в Україні, його ефективного поєднання з морською транспортною інфраструктурою відповідно до Плану відновлення України у межах Національної програми «Розширення та інтеграція логістики з ЄС».

Загальна оцінка дисертаційної роботи та її відповідність встановленим вимогам. Оскільки наведені зауваження мають переважно дискусійний характер, свідчать про складність та різноплановість порушених автором проблем, на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження С.С. Кузнєцова «Адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації морської доктрини України» вони суттєво не впливають і не

знижують високий науковий рівень та практичне значення роботи. Дисертаційне дослідження слід охарактеризувати як самостійну, завершену, комплексну доктринальну розробку, спрямовану на вирішення вагомих для сучасного українського державотворення та оновлення правової системи проблем як теоретичного, так і прикладного рівня. Встановлені вимоги до оформлення та стилю дисертації дотримано.

Таким чином, наведене свідчить та дає підстави вважати, що дисертація Кузнецова Сергія Сергійовича на тему «Адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації морської доктрини України» за змістом та оформленням відповідає спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право, вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами), та вимогам Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197 (зі змінами), а її автор – Кузнецов Сергій Сергійович заслуговує присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Опонент:

професор кафедри міжнародного права
та порівняльного правознавства
Національного авіаційного університету
доктор юридичних наук, професор

11.06.2024г.

Борис БАБІН
засвідчую
Вчений секретар
Національного авіаційного університету
М. Мельничук

